

ІДЕОЛОГІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

IDEOLOGY IN THE ACTIVITIES OF POLITICAL PARTIES: THEORY AND PRACTICE

Морарь М.В.,

доктор політичних наук,

професор кафедри суспільно-гуманітарних наук

Таврійського державного агротехнологічного університету

Аналізуються стан та перспективи розвитку партійної ідеології. В цьому контексті робиться висновок, що за час, який минув із дня проголошення незалежності України, практично жодній політичній партії так і не вдалося стати потужною ідеологічною силою, яка би впродовж певного часу здійснювала більш-менш істотний вплив на соціально-політичний процес у державі. Партійні ідеології абстрактні, не цілеспрямовані і не мають конкретного ціннісного змісту. Партійні лідери, партійні еліти не харизматичні, не яскраві. Жоден лідер із найбільших політичних сил в Україні не зможе напевно дати відповідь на питання: яку ідеологію він сповідує?

Аналізується та обґрунтовується необхідність формування консолідаційної ідеології, відтворення системи цінностей, які б об'єднували учасників політичного процесу, здатних консолідувати українську громаду і привести український народ до злагоди і процвітання.

На наш погляд, ключовими цінностями ідеології будь-якої партії повинні стати відчуття відповідальності за долю країни, патріотизм, гуманізм, демократія, соціальна справедливість. Це і є основними напрямками партійної ідеології у формуванні громадської думки та громадського виховання.

Ключеві слова: політична ідеологія, політична партія, партійна ідеологія, партійний лідер, політичний процес, політична система.

Анализируются состояние и перспективы развития партийной идеологии. В этом контексте делается вывод, что за время, прошедшее со дня провозглашения независимости Украины, практически ни одной политической партии так и не удалось стать мощной идеологической силой, которая бы в течение определенного времени осуществляла более или менее существенное влияние на социально-политический процесс в государстве. Партийные идеологии абстрактные, а не целенаправленные, и не имеют конкретного ценностного содержания. Партийные лидеры, партийные элиты не харизматичные, не яркие. Ни один лидер из крупнейших политических сил в Украине не сможет наверняка ответить на вопрос: какую идеологию он исповедует?

Анализируется и обосновывается необходимость формирования консолидационной идеологии, воспроизведения системы ценностей, которые бы объединяли участников политического процесса, способных консолидировать украинское общество и привести украинский народ к согласию и процветанию.

На наш взгляд, ключевыми ценностями идеологии любой партии должны стать чувство ответственности за судьбу страны, патриотизм, гуманизм, демократия, справедливость. Это и есть основными направлениями партийной идеологии в формировании общественного мнения и общественного воспитания.

Ключевые слова: политическая идеология, политическая партия, партийная идеология, партийный лидер, политический процесс, политическая система.

The state and prospects of party ideology development are analyzed. In this context, it is concluded that, in the time since the proclamation of Ukraine's independence, virtually no political party has succeeded in becoming a powerful ideological force that would have had a more or less significant impact on the socio-political process in the state over a certain period of time. Party ideologies are abstract, non-focused and have no specific value content. Party leaders, party elites are not charismatic, not bright. No leader of the largest political forces in Ukraine will surely be able to answer the question: What kind of ideology does he profess?

It is analyzed and substantiated the necessity of forming a consolidation ideology, a reproduction of a system of values that would unite the participants of the political process, able to consolidate the Ukrainian community and bring the Ukrainian people to harmony and prosperity.

In our opinion, the key values of the ideology of any party should be a sense of responsibility for the fate of the country, patriotism, humanism, democracy, social justice. These are the main areas of party ideology in shaping public opinion and public education.

Key words: political ideology, political party, party ideology, party leader, political process, political system.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство продовжує переживати один із найскладніших періодів своєї історії. Революційні події 2013–2018 рр. та нові соціально-політичні процеси в Україні гостро поставили на порядок денний такі виклики: зміцнення незалежної держави, збереження стабільності і міжнародної згоди, протистояння спробам розколоти країну за ідеологічними і національними ознаками. У вирі-

шення цих питань велика роль відводиться політичними ідеологіями та їх носіям – партійним лідерам.

Це зумовлено, насамперед, посиленням ролі ідеології у трансформаційних суспільствах, у тому числі і в Україні. Людина і суспільство живуть в ідеологічному просторі так само, як у світі культури, політики, економісти. Бо ідеологія – це система поглядів та ідей, в яких відображається

ставлення до дійсності через призму політичних цінностей та інтересів тих чи інших соціальних верств та спільнот.

Виклад основного матеріалу. Світова історія свідчить, що проблема цінностей стає ключовою в будь-яку епоху кардинальних змін. М. Вебер наголошував, що цінності є фундаментом мотивації поведінки людей, основою цілісності соціальної системи. Лише суспільство, в якому досягнуто консенсусу щодо того, що є цінністю, може розглядатися як стабільна система, оскільки в ній зникає головне джерело суперечностей між окремою людиною і суспільством в цілому. І навпаки – ціннісні розколи дестабілізують систему, породжують катаклізми, потрясіння, руйнують її. Тому необхідно, як справедливо відзначає М. Дмитренко, ретельно відфільтрувати і творчо переосмислювати запозичені зі світового досвіду політичної цінності, цілеспрямовано, але толерантно поширювати їх у маси. Це є одним із важливіших завдань ідеології, функція якої полягає в забезпеченні інтеграції розколотої спільноти [2, с. 176].

У цьому контексті варто підкреслити, що сьогоднішній етап розвитку українського політикуму часто називають періодом деідеологізації, коли політична ідеологія виявилася фактично повністю заміненою, персоніфікацією політичного процесу. Крім того, на думку деяких науковців, українські ідеологічні партії закінчують своє існування. На місце ідеологічних партій приходять партії ФПП, які є політичним продовженням фінансово-промислових груп.

Варто відзначити, що безідеологічних, безідейних суспільств об'єктивно не існує. Ідеологія – це духовний фундамент, на якому будується свідомість людини. Кожна нація, як слушно відзначає М. Обушний, має свою ідеологію, і жодні зміни в суспільному житті не спроможні знищити те, що закладене в природі людини – потребу в ідеології як в усвідомленій меті суспільної діяльності [6, с. 112].

Ідеологія створює фундаментальну систему цінностей суспільства і держави, формує стратегічні цілі, виходячи з корінних інтересів правлячої еліти і тих соціальних сил, на які вона спирається. А ідеологія, у свою чергу, презентується відповідними політичними партіями, громадськими об'єднаннями, рухами, групами інтересів, беручи участь у діяльності яких громадяни реалізують власні інтереси, запити і потреби, підтримують або не підтримують формальну владу і її структури.

Найдієвішим засобом перетворення волі індивідів у колективну волю, забезпечення участі громадян у формуванні політики держави є саме політичні партії, кожна з яких має власні ідеологічні засади, систему норм і цінностей, що зорієнтовані та розраховані на конкретні соціальні групи.

Таким чином, політична ідеологія – це основа партійного життя, адже партії через систему поглядів і політичних оцінок мобілізують людей та направляють їхню діяльність на творення відповідних ідеологій соціальних систем. Використовуючи слова відомого американського політолога Дж. ла Паломбара, партія є носієм ідеології чи певної системи орієнтацій ідеологічного характеру [11, с. 182].

Партійна проблема, яка безпосередньо стосується й об'єкта дослідження, знайшла своє висвітлення у працях представників як політичної науки, так і суміжних із нею дисциплін. Особливий інтерес становлять праці М. Головатого, В. Горбатенко, В. Кременя, М. Кармазіної, М. Обушного, М. Примуша, Ю. Шведа, в яких аналізуються трансформаційні процеси, український шлях розвитку та окремі аспекти партійного лідерства як політичного явища.

Важливі теоретичні та концептуальні положення з досліджуваної проблеми містяться у працях М. Михальченка, А. Пахарєва, Ф. Рудича, в яких розглядаються проблеми сучасного суспільства, проведено критичний аналіз ролі політичних партій та їх лідерів в умовах політичної модернізації країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що окремі аспекти даної проблеми достатньо активно вивчаються вітчизняними науковцями. Що стосується проблеми місця та ролі партійної ідеології в трансформаційних суспільствах, у тому числі і в Україні, то означене питання не стало об'єктом окремого наукового аналізу, хоча має надзвичайно важливе значення для практики сучасного державотворчого процесу. Крім того, актуальність даної теми зумовлена також і тим, що, поступово змінюючись, ідеологія продовжує відігравати важливу роль у формуванні політичної позиції партії і формуванні виборчих стратегій.

Метою статті є визначити місце і роль партійної ідеології в суспільстві, а також обґрунтувати та актуалізувати необхідність формування консолідаційної ідеології, відтворити систему цінностей, які б об'єднували учасників політичного процесу, здатних консолідувати українську громаду і привести український народ до злагоди і процвітання.

Ідеологія партії – це система ідей, поглядів, уявлень, цінностей, визначення шляхів розвитку та зміни навколишнього світу, які покладені в основу діяльності політичної партії. Партійна ідеологія, як справедливо відзначає Ю. Шведа, – одна з форм представлення позитивної моделі сучасного та майбутнього державного та суспільного устрою, необхідна для визначення в ній місця партії [12, с. 231].

Кожна політична партія розробляє свою партійну ідеологію чи політичну платформу. Більшість

партологів розглядають політичну платформу як теоретико-методологічне підґрунтя партії, що покликане дати уявлення про те, яку політику в різних сферах суспільного життя буде проводити партія, яких змін і рішень вона вимагає від існуючої влади й які зміни вона сама здійснить, якщо вибере державну владу [6, с. 120]. Партія формулює свою програму на основі відповідної ідеології і трактує її як застосування ідеологічних підходів до конкретно-історичних умов.

Партійні лідери мусять вміти чітко формулювати нові творчі цілі, евристичні програми та ідеології. Позитивна чи негативна оцінка ролі партій у житті сучасного суспільства визначається переважно ставленням особи, соціальної верстви, класу, нації до тієї чи іншої ідеології, на основі якої і базує свою політико-практичну діяльність та чи інша політична партія.

Німецький дослідник ідеології та партійної політики Г.Й. Феен зазначає: «Партія мусить розробити власний, тільки їй притаманний профіль, який чітко відрізняв би її від усіх інших партій. Ця спроможність є результатом програмної роботи. Програмна робота, якою нехтують багато політичних партій, є серцевиною партійної діяльності. За допомогою своєї програми партія самовизначається і визначає своє місце, свої позиції в державі та суспільстві. В програмі принципів формулюються базові цінності, іншими словами, визначається політична антропологія, а на цій основі розробляється загальна політична концепція побудови держави, суспільства та економіки» [1]. Таким чином, політичні партії мають бути носіями ідеологій, формулювати ідеології, пропагандувати ідеї.

Проголошення незалежності України у 1991 р. пов'язане з відстоюванням певних ідейних принципів, які заклали основу української ідеології. В цьому контексті слід звернути увагу на те, що становлення багатопартійності в Україні відбувалося в умовах економічної кризи, зростання бідності населення, формування потужних фінансово-промислових груп та посилення їх впливу на лідерів партій. На цьому етапі партійне лідерство відіграло як прогресивну, так і негативну роль у політичному процесі країни. З одного боку, сприяло демократизації суспільства, розвитку політичної участі громадян, а з іншого – стало підставою для появи олігархічних партійних кланів та фінансово-промислових угруповань. Ця суперечливість призвела до того, що українська багатопартійність у часи державної незалежності не змогла висунути лідера, який би об'єднав усі верстви українського суспільства в боротьбі за справжню демократію, соціальну справедливість та всенародний добробут.

Поступова ідеологічна трансформація в поєднанні з персоніфікацією політичного процесу ста-

вить логічне питання: наскільки партійні лідери репрезентують та задовольняють реально існуючі в суспільстві ідейні пошуки? А отже, – чи готові керівники партій гнучко реагувати на ідеологічні потреби українського соціуму зразка ХХІ століття і, відкидаючи ідейний догматизм, забезпечити відповідальність власних політичних сил вимогам часу?

Вважаємо, що нині важко однозначно дати відповідь на це питання.

Партійні ідеології, на думку переважної більшості українських партологів, абстрактні, не цілеспрямовані і не мають конкретного ціннісного змісту. Тому вони подібні в різних партій, а населенню важко відрізнити одну партію від іншої.

Українські ідеологічні партії, на думку О. Швирикова, завершують своє існування. Ідеологічний одяг цих партій остаточно зносився і, за всієї колишньої краси та яскравості, ні в кого вже не викликає натхнення та сплеску емоцій. Натомість сьогодні можемо спостерігати завершення переходу до нової форми партійної організації, що базується на партіях ФПГ, які є політичним продовженням фінансово-промислових груп. Саме вони витіснили з політичної сцени партії ідеологічні [13, с. 78].

На відміну від традиційних ідеологічних партій, партії ФПГ, вважає дослідник, не формуються на основі якоїсь абстрактної ідеї, а створюються цілком свідомо для просування конкретних бізнес-проектів, лобіювання інтересів. Лобіювання, що виникло під час появи політичних партій, стане неприхованим сенсом їх існування, а конкуренцію ідеологій замінить конкуренція бізнес-планів.

Ми вважаємо, що говорити про завершення існування ідеологічних партій зарано. Що уявляє собою таке утворення, як політична партія? Її можна уявити у вигляді елементів, що пов'язані між собою і утворюють системно-структурну організацію, а саме: політична партія = ідеологія + лідер + організаційна структура + фінансова база + соціальна база + форми роботи + електорат. Такої думки дотримуються сучасні українські партологи.

Ідеологія – це доктрина, на якій ґрунтується прагнення відповідної групи до влади, і тому передбачає ту чи іншу стратегію політичних дій. Кожен суспільно-політичний устрій спирається на відповідну ідеологію з її цінностями, яку пропагує та чи інша політична партія. Саме орієнтація на конкретну ідеологію допомагає політичній партії визначити перспективи її діяльності та створити програму суспільного розвитку, що буде підтримуватись населенням, допомагає вихованню політично активних громадян, що поділяють суспільні ідеали партій, поширення в масах партійних ідей тощо.

Необхідно відзначити, що за час, який минув із дня проголошення незалежності України, прак-

тично жодній політичній партії так і не вдалося стати потужною ідеологічною силою, яка би впродовж певного часу здійснювала більш-менш істотний вплив на соціально-політичний процес у державі. М. Острогорський у своїй праці «Демократія і політичні партії» згадував про нівелювання загального інтересу на користь приватних дрібних інтересів, фаворитизм, регулярне використання адміністрації для обслуговування політичних партій у своєму розвитку [7].

Серед сучасних партійних проблем України можна визначити: відсутність чіткої ідеологічної платформи; комерціалізацію політичної діяльності та олігархізацію партійної еліти; відсутність постійної комунікації між партією і рядовими виборцями; наявність партійного популізму замість концепцій і стратегій розвитку; відсутність довгострокової стратегії партійного будівництва.

Розмитість, а часом навіть повна відсутність ідеологічної платформи є ключовою проблемою більшості політичних партій в Україні. Звичайно ж, не можна не відзначити, що в теорії багато політичних партій декларують прихильність основним політичним ідеологіям, наприклад консерватизму, лібералізму, націоналізму, комунізму чи соціал-демократії, однак на практиці і в прийнятті управлінських рішень домінує поліідеологічність.

Така відсутність елементарних ідеологічних орієнтирів призводить до виникнення багатьох, ситуативних партійних проєктів, створених спеціально під виборчі компанії різного рівня. М. Острогорський ще на початку ХХ століття писав про те, що політичні партії як засіб консолідації різних інтересів претендують на вираження інтересів усього народу, але лише в деяких випадках вони дійсно виконують цю функцію, найчастіше ж вони використовують це з метою пропаганди в боротьбі за електоральну підтримку. Дана думка підтверджується в умовах українських реалій.

Підсумовуючи, варто підкреслити, що основним критерієм, за яким формується партійна система і структуруються інтереси суспільства, є ідеологія. Всі вибори продемонстрували невисоку якість партійного будівництва, а саме його безструктурність і безідейність.

Партійні ідеології абстрактні, не цілеспрямовані і не мають конкретного ціннісного змісту. Партійні лідери, партійні еліти не харизматичні, не яскраві. Жоден лідер із найбільших політичних сил в Україні не зможе напевно дати відповідь на питання: яку ідеологію він сповідує?

З урахуванням викладеного важливим напрямом розвитку партійної системи є формування

політичних партій європейського зразка. Сьогодні партій у класичному розмінні цього поняття в Україні дуже мало. Абсолютна більшість із них, як справедливо визначає М. Михальченко, побудована не на ідеологічній основі або на політичних принципах, а насправді є конгломератом людей із певними бізнесовими та іншими інтересами [5, с. 262].

В європейському розумінні політична партія – це об'єднання громадян, що домагаються політичних цілей відповідно до правового порядку, встановленого в державі. Партії та лідери повинні дотримуватися передусім гуманістичних принципів: свободи, демократії, поваги до права людини та верховенства права.

Варто підкреслити, що процес трансформації суспільства характеризується протиріччям між усталеними традиційними цінностями народу, його культурою і тими ліберальними цінностями, яких вимагає сьогодення. Розпад традиційної спільноти, поява в ній угруповань населення з протилежним способом мислення і життя ведуть до розколу світоглядної основи спільноти. Тому ідеологія повинна відповідати життєвим реаліям і, головне, враховувати інтереси широких верств населення. Бо, як кажуть на Близькому Сході, тисячу нових храмів не гарантують й на сантиметр наближення людини до Бога.

На наш погляд, ключовими цінностями ідеології будь-якої партії повинні стати відчуття відповідності за долю країни, патріотизм, гуманізм, демократія, соціальна справедливість. Це і є основними напрямками партійної ідеології у формуванні громадської думки та громадського виховання.

У цьому контексті слід відзначити, що окремі правові системи прямо встановлюють, що партія здійснює діяльність, спрямовану на поліпшення громадського виховання. У деяких державах на рівні закону конкретизують дану функцію.

Висновки. Законодавство в Україні не містить прямих посилань на виховну функцію політичних партій. На наш погляд, варто перебороти стереотипи минулого і повернутися до цього питання. Можна цілком погодитися з дослідниками, які пропонують виділити функцію громадського виховання.

Перспективними напрямками дослідження можна вважати розкриття питань, пов'язаних із детальним аналізом політичних ідеологій із метою відокремлення; пошук шляхів формування консолідаційної ідеології, відтворення системи цінностей, які б об'єднували учасників політичного процесу, духовно згуртували й об'єднали націю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Феен Г. Й. Розвиток партійних систем у посткомуністичних країнах ЄС. 2007. 15 с. *Сайт Представництва Фонду ім. Конрада Аденауера в Україні*. URL : http://www.kas.de/wf/doc/kas_10201-544-13-30.pdf.

2. Дмитренко М. Політична система Україна: розвиток в умовах глобалізації та інформаційної революції / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, ін-т оператив. діяльн. та держ. безпеки. Київ : Знання України, 2008. 544 с.
3. Конончук С.Г. Парти́йна система України: ідеологічний вимір / Укр. не залеж. центр політ. дослідж. Київ : Агенство «Україна», 2010. 76 с.
4. Лісовський В.М. Політична і партійна ідеологія українського суспільства: різновекторність та перспектива розвитку. *Наукові праці. Політичні науки*. Випуск 166. Том 178. Видання ЧДУ імені Петра Могили. 2012. С. 56–58.
5. Михальченко М. Кору́ація в Україні: політико-філософський аналіз : монографія. Київ : ІПІЕНД імені І. Кураса НАН України, 2010. 615 с.
6. Обушний М.І. Партологія : навчальний посібник / За ред. М.І. Обушного. Київ : Арістей, 2006. 432 с.
7. Острогорський М.Я. Демократия и политические партии. Москва : РОСПЭН, 1997. 639 с.
8. Політичний клас у сучасній Україні: специфіка формування, тенденції розвитку / За заг. ред. Ф.М. Рудича. Київ : Парламентське вид-во, 2010. 336 с.
9. Рудич Ф.М. Політичний режим в Україні: спроба політологічного аналізу. *Політичний менеджмент*. № 2(47). 2011. С. 13–43.
10. Філософія політики : підручник / НАН України ; АПН України ; Кі́ївський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Знання України, 2003. 399 с.
11. Шведа Ю.Р. Партії та вибори: енциклопедичний словник. Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2010. 750 с.
12. Швирков О. Партія – ФПГ як ключовий елемент української партійної системи. *Політичний менеджмент*. Київ, 2011. № 2. С. 77–85.